

principle of interpersonal coherence V. Sukhomlynsky in solving the problem of tolerance]. Kyiv.

4. Dichek, N. (2015). *V. Sukhomlynskyi i zarubizhna filozofsko-psykholohichna dumka KhKh st.: zbizhnosti moralno-etychnykh pohliadiv na suspilstvo i liudynu v nomu*. [V. Sukhomlynsky and the foreign philosophical and psychological thought of the twentieth century: the convergence of moral and ethical views on society and man in it]. Kyiv.

5. Ivaniuk, H. (2008). *Model osobystno oriientovanoho navchalno-vykhovnoho seredovyscha shkoly v teoretyko-praktychnii spadshchyni V. O. Sukhomlynskoho*. [Model of the personally oriented educational and educational environment of the school in the theoretical and practical heritage of V.O. Sukhomlynsky]. Kyiv.

6. *Nova ukrainska shkola: kontseptualni zasady reformuvannya serednoi shkoly*. [New Ukrainian School: Conceptual Principles for the Reform of the Secondary School]; Rezhym dostupu: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>. – Title from the screen.

7. Savchenko, O. (2014). *Tolerantnist yak tsinnist shkilnoi osvity: metodychnyi aspekt*. [Tolerance as Value of School Education: Methodological Aspect]. Kyiv.

8. Sukhomlynskyi, V. (1977). *Narodzhennia hromadianyna*. [Birth of a citizen]. Kyiv.

9. Sukhomlynskyi, V. O. (1977). *Dukhovnyi svit liudyny nashoho chasu i metody vykhovannia*. [Spiritual world of man of our time and methods of education]. Kyiv.

10. Sukhomlynskyi, V. O. (1977). *Liudyna – naivysshcha tsinnist*. [Man is the highest value]. Kyiv.

11. Sukhomlynskyi, V. O. (1977). *Osoblyva misiia*. [Special mission]. Kyiv.

12. Sukhomlynskyi, V. O. (1977). *Pavlyska serednia shkola*. [Pavlyska secondary school]. Kyiv.

13. Sukhomlynskyi, V. O. (1977). *Pryroda, pratsia, svitohliad*. [Nature, labor, worldview]. Kyiv.

14. Sukhomlynskyi, V. O. (1977). *Rozмова z molodym dyrektorom shkoly*. [Talk to a young school principal]. Kyiv.

15. Sukhomlynskyi, V. O. (1977). *Sertse viddaiu ditiam*. [I give my heart to the children]. Kyiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ІВАНЮК Ганна Іванівна – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки та психології Київського університету імені Бориса Грінченка.

Наукові інтереси: концептуальні засади нової стратегії психолого-педагогічної підготовки педагога в умовах євроінтеграції; соціально-педагогічні засади розвитку сільської школи; розвиток освітніх систем.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

IVANIUK Hanna Ivanivna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Pedagogy and Psychology, Borys Grinchenko Kyiv University.

Circle of scientific interests: conceptual foundations of the new strategy of psychological and pedagogical teacher training in the conditions of European integration; socio-pedagogical principles of rural school development; development of educational systems.

Дата надходження рукопису 09. 07. 2018 р.

Рецензент – д.п.н. професор Н. С. Савченко

УДК 378.937:37.032

КАЛІНІЧЕНКО Надія Андріївна –

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри біології та методики її викладання Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка,

ORCID iD: 0000-0002-6444-3316

e-mail: kalinichenko11@ukr.net

ГУМАНІСТИЧНА СПРЯМОВАНІСТЬ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПРИРОДНИЧИХ НАУК

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. На часі реалізація фахівцями кафедри біології та методики її викладання освітньо-професійної програми «Середня освіта (Природничі науки)» для другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності «Середня освіта (за предметними спеціальностями). Професійна кваліфікація – учитель природничих наук, фізики, хімії, біології старшої школи. Метою освітньої програми передбачено опанування

майбутнім фахівцем: теоретичними та методологічними засадами природничих дисциплін, достатніми для формування предметних компетентностей (природничих наук, фізики, хімії, біології), теоретико-методичними засадами навчання природничих наук на рівні повної загальної середньої освіти; освітніми технологіями та методиками формування ключових і предметних компетентностей учнів старшої загальноосвітньої школи; формування

здатності до здійснення моніторингу професійної педагогічної діяльності та аналізу педагогічного досвіду; здатності до самоорганізації власної професійної педагогічної діяльності, рефлексії; здатності до проведення освітніх вимірювань, ефективних способів взаємодії всіх учасників освітнього процесу, враховуючи вплив з боку освітньо-наукового середовища; готовності до інновацій в професійній педагогічній діяльності. Для успішного виконання окреслених завдань обґрунтування гуманістичної спрямованості підготовки майбутніх учителів природничих наук у процесі фахової підготовки є актуальним і прогностичним [5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз психолого-педагогічних та методичних джерел дозволяє стверджувати, що вітчизняними та зарубіжними вченими досліджено широкий спектр питань фахової підготовки майбутніх учителів. Вчені: В. П. Андрущенко, О. І. Артамонова, І. Д. Бех, Л. С. Вашуленко, М. В. Гриньова, І. М. Дичківська, Е. Ф. Зеєр, С. А. Калашнікова, Я. П. Кодлюк, В. Г. Кремень, А. К. Маркова, В. А. Семиченко, С. О. Сисоєва, Л. Л. Хоружа, А. В. Хуторський, П. Айлз (P. Iles), К. Е. Дулі (K. E. Dooley), Дж. Р. Лінднер (J. R. Lindner), Дж. Уінтертон (J. Winterton) зазначають виняткову роль компетентнісного підходу у питаннях модернізації освіти. Вплив методичної роботи на розвиток професійної компетентності педагогів визначали Н. Б. Грицай, М. І. Кравцов, М. М. Поташник, Т. І. Сущенко, О. С. Фесенко. Над проблемою формування цілісності знань про живу природу, яка включає інтеграцію наукових знань на основі загальних закономірностей природи на усіх рівнях конструювання змісту освіти працювали А. В. Степанюк, В. Р. Ільченко, Л. М. Рибалко та ін. Сучасні науковці Ю. К. Бабанський, Є. Б. Бабошина, З. Н. Курлянд, Харламов І. В., О. С. Цокур визначили педагогічні умови формування моральних (гуманістичних) цінностей у вищих навчальних закладах, зокрема: гуманізацію та гуманітаризацію освітнього середовища вищого навчального закладу; реалізацію особистісно орієнтованого підходу в освітньому процесі; зосередження головної уваги на ціннісно-мотиваційній домінанті особистості, яка визначає її професійну підготовку [1]. Спрямованість нашого наукового пошуку доповнює дослідження названих авторів, сприяє виокремленню провідних складових гуманістичної спрямованості підготовки майбутніх учителів природничих наук у процесі фахової аудиторної і позааудиторної роботи.

Мета статті – з'ясування категоріальної сутності й змісту розвитку гуманістичної

спрямованості майбутніх учителів природничих наук як компонента їх професійної компетентності. Використовуючи матеріали науково-педагогічних досліджень, ми конкретизуємо наступні складники формування гуманістичних цінностей майбутніх вчителів: цілеспрямованість на розвиток гуманістичної особистості; обов'язковість реалізації принципу гуманізації; послідовність і наступність етапів формування цінностей; педагогічна обґрунтованість запропонованих форм виховання; можливість повторюваності в педагогічному досвіді. Формування цілісної самобутньої особистості майбутнього учителя природничих наук, його творчої індивідуальності, налагодження між студентами взаєморозуміння, поваги і підтримки сприяє засвоєнню норм спілкування на гуманістичних засадах у навчанні і вихованні учнівської молоді. Рядом дослідників запропоновані моделі гуманізації професійної підготовки майбутніх педагогів з врахуванням специфіки навчальних дисциплін, яка включає три блоки: концептуальний, змістово-операційний і аналітичний. Всі елементи моделі взаємопов'язні і доповнюють один одного. Модель включає методологічні підходи (індивідуальний, діалогічний, інтегративний), принципи (гуманізації, демократизації, оптимізації, системності, практичного змісту навчання), методи, засоби і форми та технології навчання, критерії (мотиваційно-ціннісний, когнітивний, емоційно-емпатійний, комунікативно-діяльнісний), які ми враховували у процесі формування гуманістичної спрямованості майбутніх педагогів природничих наук [11].

Протягом усього періоду педагогічної діяльності Василь Олександрович прагнув, аби усіх дітей виховували лише гуманні педагоги. Як він цього досягав, як формував творчий колектив одноступенів, відшліфовав грані педагогічної майстерності кожного вчителя розкрито у його фундаментальній праці «Павлівська середня школа», де основою ефективності навчального процесу та виховання є людяність, любов, доброта, чуйність, сердечність і тактовність стосовно учнів. Сприйняття і утвердження гуманістичного мислення базується на розумінні педагогом суспільно-економічних і політичних трансформацій, що відбуваються у соціумі, розумінні і сприйнятті тих змін, які відбуваються в особистостях вихованців, їхніх цінностей, потреб, мотивів, що спонукає до переосмислення своїх дій і проявляється у діалозі, співпраці, партнерстві, повазі до учня, забезпечує удосконалення педагогічного процесу.

У методичну підготовку майбутніх учителів природничих наук в умовах вищого

навчального закладу упроваджуються інтерактивні технології (наприклад, «мозковий штурм» «групування», «асоціативний кущ»), технології розвитку критичного мислення та проблемного навчання. На практичних заняттях передбачено спеціальні теми, присвячені формуванню технологічних вмінь і навичок студентів: «Технології групової навчальної діяльності», «Інноваційні технології навчання», «Інтерактивні методи навчання на уроках біології», «Технології проєктного навчання», «Створення презентації уроку» (мультимедійні технології навчання), «Формування портфоліо учня та вчителя».

Під час занять студенти моделюють використання технологій в конкретних навчальних ситуаціях, аналізують методичні особливості їх використання, а також переваги і недоліки. Цьому сприяють: рольові ігри, мікрОВикладання, моделювання уроків біології, а також аналіз і самоаналіз навчально-пошукової діяльності.

Майбутні педагоги активно користуються інтернет-ресурсами, сайтами МОН України, аналізують творчі лабораторії вчителів біології, створюють власні мультимедійні презентації до уроків біології, розробляють блоки завдань для взаємоконтролю, розширюючи навчальне інформаційне середовище.

У процесі практичної роботи зі студентами ми переконалися, що розвиток гуманістичної спрямованості майбутнього вчителя забезпечують: гуманізація процесу підготовки на практико-орієнтованих заняттях з суспільно-гуманітарних, педагогічних дисциплін, зокрема методики навчання біології, використання інтерактивних методів навчання, вивчення інноваційного педагогічного досвіду. Формуючи гуманістичну спрямованість особистості вчителя, акцентуємо увагу на провідних концептах педагогіки Сухомлинського: ставленні до дитини як до найвищої цінності, визнання її права на свободу і щастя, вільний розвиток і прояв своїх здібностей, реалізацію творчих можливостей задля себе і оточення, віру у себе. Майбутні вчителі вчать сприймати й оцінювати не тільки позитивні якості вихованця, а всю особистість у змодельованому середовищі, коли її люблять, поважають її гідність, підтримують. Гуманізм Сухомлинського ми не абсолютизуємо і не спрощуємо, адже Педагог завжди ставив перед вихованцем посильні і розумно сформульовані вимоги з метою його подальшого розвитку. В даний час природничо-шкільна освіта, яка має вивірені традиції та значний практичний досвід, стоїть на шляху реформування. Це пов'язано передусім з чітким усвідомленням того, що ця сфера освіти набуває вагомого

значення для розвитку та виховання людини, де особливе значення займає становлення основ сучасного, екологічно орієнтованого світогляду школярів. Одночасно відбувається рух у напрямку інтеграції природничо-наукових та суспільствознавчих знань з метою формування у дітей більш узагальненого, цілісного погляду на навколишній світ та місце людини в ньому [5]. З метою усвідомленого сприйняття студентами теорії і методики Василя Сухомлинського спілкування дітей з природою опрацьовуємо його книги «Серце віддаю дітям», «Духовний світ школяра», «Павлівська середня школа», твори для дітей, де розкривається значення спілкування дітей з природою у формуванні гармонійно розвиненої особистості.

Вагомою у педагогічній системі Василя Сухомлинського є ідея і практичний досвід організації у школі позаурочної і позакласної роботи, яка є логічним продовженням уроків. Багатогранні здібності і нахили школярів, їхні таланти розкриваються і успішно розвиваються за умов правильної організації вільного часу, чіткої організації всієї системи та структури виховної діяльності з учнями; використання різноманітності методів і форм виховної роботи, вивчення інтересів дітей. А також практичної спрямованості занять; зацікавленості як дітей, так і вчителів у цій роботі; створення у школі, за місцем проживання, умов, що впливають на розвиток у дітей умінь та навичок самостійної організації свого дозвілля. Педагог вважав, що у кожного учня є задатки якихось здібностей. Ці задатки як порох і щоб їх запалити, потрібна іскра. Чим досконаліші методи викладання, тим активніші на уроці самі учні – їх думки, здібності, уявлення, тим реальніше потреба і необхідність продовження пізнавальної діяльності в гуртках, клубах за інтересами, наукових об'єднаннях тощо [6]. Позакласна робота поряд з уроком є винятково важливою ланкою навчального процесу з біології в школі, оскільки дає змогу розв'язати ряд проблем в організації навчально-виховного процесу, а саме: уникнути перевантаження програм й наблизити біологічну освіту до життєвих потреб учнів; повніше задовольнити пізнавальні інтереси школярів; органічно поєднати навчальну мету, навчальний матеріал та безпосередній життєвий досвід підлітка з його участю в практичних завданнях, що збагачує життєвий досвід [3]. Позакласна діяльність із предмета дає змогу зробити навчально-виховний процес у школі цілісним, гармонійно комплексним, індивідуально-особистісним, сприяє вибору учнями професії та підготовки до неї. Центральне місце в реалізації завдань позакласної роботи належить сучасному

вчителю. Підготовка вчителів природничих дисциплін у вищих педагогічних закладах, що спрямована на забезпечення загальноосвітньої школи якісними педагогічними кадрами з творчим мисленням, потребує інноваційних підходів і технологій.

Актуальною є проблема обґрунтування значення інтерактивних форм навчання в системі підготовки студентів до проведення позакласної роботи з біології. У педагогічній теорії та практиці роботи шкіл виокремлюють три форми позакласної роботи з біології: індивідуальну, групову та масову. Індивідуальна форма передбачає такі види позакласної роботи: робота з науково-популярною літературою, довідниками, словниками; підготовка доповідей, рефератів; досліди й спостереження в природі, теплиці, куточку живої природи; виготовлення годівниць для птахів; шефство над сільськогосподарськими тваринами; проведення фенологічних спостережень; самоспостереження; виготовлення таблиць, моделей, обладнання для навчальних занять, кабінету біології. До групової форми належать: робота в гуртках, учнівських об'єднаннях (товариствах, клубах), випуск біологічного бюлетеня, стендів рослин Червоної книги тощо; до масової – біологічні вечори, олімпіади, тижні біології, декади, місячники, вікторини, конференції, лекції, біологічні товариства, учнівські лісництва, екскурсії та ін. Поділ позакласної роботи на окремі форми та види є умовним: окремі їхні елементи тісно пов'язані між собою, взаємно інтегруються [3; 4]. При вивченні методики навчання біології робота з студентами спрямовується на усвідомлення та засвоєння змісту нової програми з біології, спрямованої на формування ключових і предметних компетентностей у змісті кожного предмета шляхом реалізації наскрізних змістових ліній: «Екологічна безпека та сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека», «Підприємливість і фінансова грамотність».

Система підготовки майбутніх учителів до проведення позакласної роботи з біології охоплює навчальний процес, виробничу практику, ботанічну, зоологічну та польову практики, позааудиторну роботу студентів. На нашу думку, доцільно формувати професійні знання і вміння майбутніх педагогів поетапно. Кожен етап передбачає засвоєння певних знань, формування умінь і навичок майбутніх учителів: I етап – засвоєння теоретичного матеріалу з методики позакласної роботи з біології під час лекційного курсу з дисциплін «Методика навчання біології» та «Методика позакласної роботи з біології»; II етап – закріплення та узагальнення знань,

формування умінь і навичок проведення позакласних заходів під час практичних занять; III етап – застосування набутих знань і умінь під час виробничої практики в школі; IV етап – виконання науково-дослідних завдань із методики позакласної роботи з біології. Виконання завдань під час проходження практик сприяє вдосконаленню практичних умінь з організації та проведення позакласної діяльності, практичному використанню теоретичних знань, набутих умінь та навичок у реальних умовах навчально-виховного процесу з біології. Як свідчать наші дослідження, майбутні вчителі приходять на виробничу практику вже з певною теоретичною підготовкою і практичними знаннями і тому активно включаються в організацію позакласної роботи, зокрема проведення предметних тижнів і декад. Студентами разом із учителями біології склалися детальні плани проведення позакласних заходів під час тижнів біології, що включали підготовку і проведення біологічних вечорів, свят, КВК та інших інтелектуальних ігор («Що? Де? Коли?», «Найрозумніший», «Поле чудес»), екскурсії в природу, у краєзнавчий музей. Крім того, планувалася організація дослідів із живими об'єктами, індивідуальна робота з учнями, гурткові заняття тощо. Про результати цієї роботи майбутні вчителі доповідали на методичних семінарах, підсумкових конференціях з практики, у студентських наукових гуртках, на щорічних студентських наукових конференціях. Самостійна розробка студентами дослідницьких тем методичного характеру сприяла розширенню їхнього педагогічного досвіду, розвитку методичного мислення. Важливими елементами їх діяльності були випуск газет, оформлення стендів, папок-скарбничок методичних матеріалів з позакласної роботи (розробки біологічних вечорів, екскурсій, завдання для олімпіад тощо). Майбутні вчителі біології активно долучаються до суспільної діяльності, вивчення педагогічного досвіду, участі у конкурсах та екологічних акціях. Студенти – біологи були захоплені екскурсією до відділу природи обласного краєзнавчого музею, прийняли участь у конкурсі школярів області «Вчимося досліджувати та охороняти природу» як члени журі, який був організований Обласним центром еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді, в організації та проведенні Всеукраїнської науково-практичної інтернет конференції «Стратегії інноваційного розвитку природничих дисциплін: досвід, проблеми та перспективи», де виступили із змістовними повідомленнями по підсумках науково-дослідницьких робіт. А також в обласному етапі Всеукраїнського конкурсу учнівських

колективів екологічної просвіти «Земля – наш спільний дім», де в ролі незалежного журі були магістри кафедри біології, які відзначили, що оригінальні сценарії розкривали досвід і результати практичної природоохоронної роботи та агітацію за збереження навколишнього середовища. Учасники конкурсу акцентували увагу на різнопланових аспектах екології: виживання – охорони довкілля як середовища життєдіяльності людини; природничо-науковому; оздоровчому; історико-культурному; господарському; етичному та естетичному, що було повчально для майбутніх учителів природничих наук.

Студенти-біологи третього курсу провели практичне заняття на базі гімназії міста Долинська, де познайомилися із діяльністю закладу нового типу, роботою з обдарованими учнями, системою екологічного виховання, реалізацією таких проєктів як «квітуча школа», «зелена аура класу», «екологічна агітбригада». Вчитель біології, вчитель – методист, переможець обласного конкурсу «Учитель року» Бондаренко Едіта Едуардівна провела для студентів майстер-клас, захопила своїм професіоналізмом, талантом і творчістю. Експерсія в дендропарк «Веселі Боковеньки» мала навчальне, виховне, пізнавальне і естетичне значення, про що студенти поділилися у своїх звітах та творчих роботах. Аналіз анкет студентів засвідчує, що теоретична і практична підготовка допомогла їм визначити, які риси, вміння та навички необхідні педагогу для організації та проведення урочної та позакласної роботи в школі на основі концептів гуманної педагогіки, окреслити шляхи самовдосконалення, переконатися, що спеціальність учителя за своєю природою належить до найскладніших творчих професій.

Висновки і перспективи подальших розвідок напрямку. Реалізація завдань з проблеми обґрунтування гуманістичної спрямованості підготовки майбутніх учителів природничих наук у процесі фахової підготовки, зокрема гуманізації занять з суспільно-гуманітарних, педагогічних дисциплін, методики навчання біології, використання інтерактивних методів навчання, вивчення інноваційного педагогічного досвіду дозволили підвищити мотивацію студентів до реалізації власного життєвого проєкту – педагогічної діяльності на основі гуманістичних цінностей, провідних педагогічних ідей Василя Сухомлинського про «школу радості» та філософію дитячого щастя, що в повній мірі відповідає домінантам Нової української школи. Гуманістична сутність освітнього процесу у вищій школі при підготовці майбутніх педагогів, зокрема природничих наук, потребує переосмислення

і вдосконалення всіх його складників: лекційно-практичних і семінарських занять, організації самостійної роботи студентів, виробничої (педагогічної) практики, підготовки курсових, кваліфікаційних та науково-дослідних робіт, моніторингового супроводу рівня сформованості професійних компетентностей. *Перспективи* подальших наукових пошуків можуть бути спрямовані на вивчення і розробку методичних рекомендацій з проблеми оптимізації організаційно-педагогічних умов виробничих практик, ґрунтового засвоєння студентами методик і технологій організації науково-дослідницьких робіт з природничих наук.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Александрова О. Ф. Модель формування гуманістичних цінностей у фаховій підготовці майбутнього вчителя / О. Ф. Александрова // Вісник Запорізького національного університету № 2 (13), 2010. – С. 139–144.
2. Бех І. Д. Виховання особистості: в 3 кн. / І. Д. Бех. – К.: Либідь, 2003. – Кн. 1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. – 277 с.
3. Грицай Н. Б. Методика позакласної роботи з біології / Н. Б. Грицай. Дистанційний посіб. – Рівне: Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'ячука, 2010. – 164 с.
4. Загальна методика навчання біології: навч. посібник для студ. вузів / І. В. Мороз, А. В. Степанюк, О. Д. Гончар; [та ін.]; за заг. ред.: І. В. Мороз. – Київ: Либідь, 2006. – 590 с.
5. Освітньо-професійна програма. Середня освіта (Природничі науки). Міністерство освіти і науки України. Центральноросійський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка, 2018 р. – 21 с.
6. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський // Вибр. тв.: у 5 т. – К.: Рад. школа, 1976. – Т. 3. – С. 7–279.
7. Сухомлинський В. О. Сто порад учителю / В. О. Сухомлинський. – К.: Радянська школа, 1988. – 310 с.
8. Калініченко Н. А. Світлий геній Павлиша. Видання третє, доповнене / Н. А. Калініченко. – Кропивницький: ТОВ «Імекс-ЛТД», 2018. – 268 с.
9. Калініченко Н. А., Перебийніс Г. М. Сучасники В. О. Сухомлинського / Н. А. Калініченко, Г. М. Перебийніс. – Кіровоград, ПП «Поліграф-Терція», 1998. – 260 с.
10. Фесенко О. С. Формування методичної компетентності майбутнього вчителя початкової школи у процесі вивчення природничих дисциплін у педагогічному коледжі: дис.... кандидата пед. наук: 13.00.04 / Оксана Сергіївна Фесенко. – Кропивницький, 2018. – 249 с.
11. Кочурська І. В. Педагогічні умови гуманізації професійної підготовки майбутніх педагогів-музикантів у мистецьких навчальних закладах: автореф. дис.... кандидата пед. наук: 13.00.04 / Інна Вікторівна Кочурська. НАПН

України. Ін-т пед. освіти і освіти дорослих. – Київ, 2018. – 19 с.

REFERENCES

1. Aleksandrova, O. F. (2010). *Model formuvannia humanistychnykh tsinnostei u fakhovii pidhotovtsi maibutnoho vchytelia*. [Model of formation of humanistic values in the professional training of the future teacher]. Zaporizhya.
2. Bekh, I. D. (2003). *Vykhovannia osobystosti*. [Parenting]. Kyiv.
3. Hrytsai, N. B. (2010). *Metodyka pozaklasnoi roboty z biolohii*. [Methodology of extra-curricular work on biology]. Rivne.
4. *Zahalna metodyka navchannia biolohii: Navch. posibnyk dlia stud. Vuziv*. (2006). [General methods of teaching biology]. Kyiv.
5. *Osvitno-profesiina prohrama. Serednia osvita (Pryrodnychi nauky)*. (2018). *Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. Tsentralnoukrainskyi derzhavnyi pedahohichniy universytet imeni Volodymyra Vynnychenka*. [Educational-professional program. Secondary education (Natural sciences)].
6. Sukhomlynskyi, V. A. (1979). *Serdtsie otdaiu detiam*. [I give my heart to the children]. Kyiv.
7. Sukhomlynskyi, V. O. (1988). *Sto porad uchytel'ev*. [One hundred tips for the teacher]. Kyiv.
8. Kalinichenko, N. A. (2018). *Svitlyi henii Pavlysha*. [Bright genius of Pavlish]. Kropyvnytskyi.
9. Kalinichenko, N. A., Perebyinis, H. M. (1998). *Suchasnyky V. O. Sukhomlynskoho*. [Contemporaries of V. O. Sukhomlynskyi]. Kirovohrad.
10. Fesenko, O. S. (2018). *Formuvannia metodychnoi kompetentnosti maibutnoho vchytelia pochatkovoї shkoly u protsesi vyvchennia*

pryrodnychykh dystsyplin u pedahohichnomu koledzhi. [Formation of methodical competence of the future teacher of elementary school in the process of studying natural sciences in the pedagogical college]. Kropyvnytskyi.

11. Kochurska, I. V. (2018). *Pedahohichni umovy humanizatsii profesiinoi pidhotovky maibutnykh pedahohiv-muzykantiv u mystetskykh navchalnykh zakladakh*. [Pedagogical conditions for the humanization of the professional training of future teachers of musicians in artistic educational institutions]. Kyiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

КАЛІНІЧЕНКО Надія Андріївна – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри біології та методики її викладання Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: становлення і розвитку природничої освіти в Україні, теорія і методика викладання природничих дисциплін.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

KALYNICHENKO Nadezhda Andriivna – Doctor of pedagogical sciences, Professor, Head of the department of biology and methods of teaching it at the Central Ukrainian Volodymyr Vynnychenko State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: formation and development of natural education in Ukraine, theory and methodology of teaching natural sciences.

*Дата надходження рукопису 19. 06. 2018 р.
Рецензент – д.п.н. професор В. В. Радул*

УДК 371.15:373.3

КІЧУК Надія Василівна –

доктор педагогічних наук, професор, декан педагогічного факультету Ізмайльського державного гуманітарного університету
e-mail: edgu_pedfakultet@ukr.net

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ РЕФЛЕКСІЇ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ У КОНТЕКСТІ ПЕДАГОГІКИ ГУМАНІЗМУ В. О. СУХОМЛІНСЬКОГО

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Виклики сьогодення актуалізують нові грані особистісно-професійного впливу фахівців-соціалістів, які безпосередньо або опосередковано визначають життєві пріоритети учнівської молоді. З огляду на це, зростає попит на екстраполяцію конструктивних ідей, що містить педагогічна спадщина визнаних в освітній сфері авторитетів-постатей, історико-педагогічний досвід яких слугують і нині не лише джерелом творчості освітян, а й підґрунтям творчого розв'язання новопосталих проблем. Важко переоцінити у цьому контекст багатогранний науково-педагогічний доробок В. О. Сухомлинського, оскільки саме його ідеї, навіть із

плином часу, не тільки не втрачають актуальність, а ще й набувають гостроти та підвищеного інтересу освітян. Особливо в площині вітчизняних реалій. Йдеться про інтенсивний пошук і науковцями, і практиками якісно нових підходів щодо втілення в життя Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основні параметри концептуальних підходів уже осмислені науковцями (Н. Бібік, А. Богущ, В. Кремень, В. Радул, О. Савченко та ін.); загальноновизнаною є їхня інноваційна